

Guinea Equatorial: una societat multiètnica

Qualsevol intent de decidir el futur de Guinea Equatorial que no parteixi d'una sintonia de respecte i d'un reconeixement de la diversitat ètnica existent (annobonesos, bubis, fangs, ndowesos, baieles i bisis) estarà condemnat al fracàs. Per oferir una visió d'aquesta realitat multiètnica de Guinea Equatorial, la Fundació CIDOB ha demanat a diversos representants d'ètnies equato-guineanes que viuen a l'Estat espanyol, principalment a Barcelona i a Madrid, que ens expliquessin la realitat i peculiaritat del seu col·lectiu. Per aquesta raó la informació de cada ètnia que s'ofereix a continuació mostra un desequilibri, tant de contingut com d'extensió, però hem cregut interessant publicar-la dins un mateix bloc a fi de donar una visió de conjunt.

ELS FANGS

L'ètnia majoritària del país

Com a conseqüència del repartiment colonial, el continent africà va quedar dividit en funció exclusivament dels interessos dels països colonitzadors, sense que els propis africans hi tinguessin art ni part, en aquesta divisió. El resultat d'això és que la majoria dels grups ètnics africans hagin restat dividits artificialment entre Estats diferents; com ara el cas de l'ètnia fang, que actualment viu al Camerun, Gabon, la República Centrafricana, el Congo i Guinea Equatorial.

Els fangs constitueixen el grup ètnic majoritari a Guinea Equatorial. Pertanyen a la gran família bantú que, procedent del nord-est del continent africà, es va assentar definitivament en l'actual territori de Río Muni cap al segle XVIII. Degut al caos del cens d'habitants no

**El clan constitueix
la institució bàsica de la
societat fang. Però per
damunt d'aquest, perdura
encara un cert sentit
supratribal:
la nació fang.**

és possible saber amb exactitud el nombre total de fangs equato-guineans; així i tot, segons les estimacions més fiables, aquest grup se situaria entre el 60% i el 65% de la població total de Guinea Equatorial.

L'organització socio-política dels fangs es compon de *nda-bot* (família nuclear o gent de la mateixa casa), *nvog-bot* (gent del mateixa aldea), *etunga-bot* (gent de la mateixa estirp) i, finalment, *ayong-bot* (gent pertanyent al mateix clan), que constitueix la institució bàsica de la societat fang. Però per damunt d'aquesta, existeix una unitat superior: el poble o la nació fang. Pel que respecte a això, l'etnòleg català Panyella afirma: «Tot i que manquen institucions superiors i encara que gairebé s'ha perdut el record dels caps conductors del poble, que potser en algun moment tingueren categoria nacional, perdura encara un cert sentit supratribal, que és la nació fang». És interessant d'assenyalar, en aquest sentit, l'existència d'unes tradicions amb força de llei que abarquen tots els clans fangs.

Pel que fa als cercles lingüístico-culturals, es reconeixen els següents:

ewondo i *bulu* (al Camerun); *nvele* i *bene* (al Camerun, a Gabon, al Congo i a la República Centrafricana); *okah* i *ntumu* (a Guinea Equatorial)

És obvi que en el context equato-guineà l'ètnia fang constitueix la població majoritària del país. Tot i això, malgrat el que generalment solen reflectir els mitjans de comunicació en la seva anàlisi de la situació de Guinea Equatorial, els fang no són els botxins de la resta dels grups ètnics del país. Només hi ha un únic botxi per als equato-guineans: la Dictadura i el grup oligàrquic que en viu. La resta de la població, inclosa la majoria fang, tots en som víctimes.

Això no obstant, i des del meu punt de vista, el problema de Guinea Equatorial no és solament el règim dictatorial actual que, com qualsevol règim dictatorial, i per dir-ho d'alguna manera, té els seus dies comptats; sinó que el nostre gran enemic, l'enemic de tots el equato-guineans, és el fet que estiguem caient en el parany de crear enemics artificials que, ja sigui en una dictadura o bé en una democràcia, ens tanca el camí que condueix cap a una convivència interètnica de pau i de mútua col·laboració. Pot ser que existeixin raons que facin pensar a determinats grups ètnics equato-guineans que els fangs són els seus enemics naturals; però aquestes raons no es poden fonamentar només amb l'argument que els fangs siguem la majoria. Sens dubte això és deu al fet que alguns fangs instal·lats en el poder es mostren reticents a reconèixer la realitat interètnica de Guinea Equatorial; però alhora també és fora de tot dubte el fet que la majoria dels fangs viuen en una situació de misèria econòmica, social, cultural, etc. molt més palpable que la que viu la resta dels grups ètnics del país, la qual cosa és una demostració sense pal·liatius que el nostre problema no és un problema de

majories i minories. Es tracta senzillament que tots els equato-guineans, pertanguem a una o bé a una altra ètnia, vivim sota les urpes del mateix enemic. I la fórmula més clara per superar i derrotar aquest enemic comú és la recerca contínua de l'esperit democràtic basat en la nostra capacitat de consens. Això ens faria entendre que majories i minories tenim cabuda sota un mateix sostre, que podem construir un futur que doni satisfacció a les legítimes aspiracions de tothom i que som capaços d'afrontar junts els reptes d'una convivència i una col·laboració pacífiques.

Obam Micó Mangué, periodista de l'ètnia fang.

ELS BUBIS

Els pobladors autòctons de Bioko

Els bubis són els habitants autòctons de l'illa de Bioko, l'antiga Fernando Poo, que es troba situada a l'oceà Atlàntic, en el golf de Biafra, a l'Àfrica occidental. Avui dia forma part de la República de Guinea Equatorial.

Hi ha indicis clars de la presència, a l'illa, d'altres cultures anteriors a la dels bubis, possiblement del Paleolític. Es creu que els primers pobladors bubis de Bioko pertanyien a un poble del Neolític, el qual edificava no gaire lluny de les platges i es dedicava a l'agricultura. L'origen i la filiació racial dels bubis són temes complexos. Existeixen diverses teories i hipòtesis al respecte. Solament sembla existir unanimitat entre els estudiosos del tema bubí en allò que fa referència a la seva filiació racial, ja que tots accepten la pertinença d'aquest grup ètnic a un tronc bantú, tot i que el grau de parentiu ja sigui molt llunyà. En canvi, resulta difícil la ubicació exacta dels bubis al Continent abans de la seva arribada a l'illa.

El procés socio-cultural del poble bubí, considerat com a desenvolupament de capacitats, usos i costums implantats en el seu quefer i en el seu fer-se com a persona, no difereix en el fons, encara que sí en la forma, del d'altres pobles animistes del seu entorn geogràfic.

La societat bubí és una societat de castes, jerarquitzada, rígida i estratificada, la qual cosa comporta desigualtats de rang i d'oportunitats. La meritocràcia no és, doncs, la regla, sinó l'excepció, permetent-se una mobilitat social relativa només en casos excepcionals. El rang, és a dir la distribució del poder, el prestigi i el privilegi social, i el rol desenvolupat a la societat són heretats dels pares. En definitiva, la societat bubí és constituïda per capes

Els colonitzadors s'encarregaren d'alimentar l'aversion del bubí cap als altres grups ètnics de la seva pròpia raça, tot fomentant falses idees de superioritat racial.

o estrats socials molt jerarquitzats, i tots els aspectes de la vida giren entorn a aquestes jerarquies gairebé inamovibles i acceptades plenament per un poble animista, les estructures civils del qual li són donades per les espirituals, és a dir, per les del més enllà.

Més tard, aproximadament en el període de la colonització, la meritocràcia va començar a estar molt més ben considerada com a forma legítima de mobilitat social. A aquest reconeixement hi va contribuir el refús a les incursions a l'illa per part de grups provinents del continent i les lluites contra l'establiment dels colonitzadors.

Quant als avantatges que tenen uns individus damunt dels altres en funció del sexe, no podem afirmar de manera rotunda que la societat bubí fos masculista en el sentit occidental del terme. Avui dia la nostra societat segueix essent, com ho va ser en altres temps, una societat matriarcal. Sabem que molts antropòlegs posen en dubte l'existència actual d'aquest tipus de societat. No volem dir tampoc que avui el nostre esquema segueixi essent totalment matriarcal, degut a influències colonials, al contacte amb altres pobles africans, etc., però sí que el fet mateix d'existir en llengua bubí un terme específic per designar la família materna, *garidjovo*, sosté, per altra banda, l'existència d'un matriarcat en el nostre grup ètnic. En les nostres jerarquies espirituals, que en definitiva són les que donen lloc a les civils, el fet que es neixi home o dona no canvia aquesta jerarquització de l'esperit pel qual s'és enviat al clan. A més, els esperits purs o deïtats (*vaterins*) són de tots dos sexes, masculí i femení; i tots els bubis són matri-locales, en tant que sempre se'ns identifica amb el lloc de procedència de la mare, el clan de la qual constitueix, doncs, el grup d'identificació. Totes les cerimònies importants al llarg de la nostra existència, i fins i tot fora d'ella, es realitzen en el *garidjovo*. El grup de referència, en canvi, vindrà marcat pel rang i el rol a desenvolupar, podent ser

heretats tant l'un com l'altre per línia materna o bé paterna.

Pel que fa referència a l'educació i la formació dels bubis, cada individu, sense distinció de sexe, era ensinistrat d'acord amb el seu rang i els seus futurs rols, perquè podien ser més d'un. En qualsevol cas, les diferències que hi havia i que encara hi ha en la distribució de la feina es basen en les pròpies de la biologia, que existeixen tant entre els sexes com entre les edats.

S'ha d'assenyalar el fet significatiu de la creació de noves classes socials per part dels espanyols, basades en una meritocràcia *sui generis*, on el servilisme i certs guanys econòmics eren els determinants més importants per a aquesta mobilitat social. Van introduir noves pautes de conducta i nous usos, agredint així els esquemes culturals dels autòctons, com ara la creació de Juntes de Veïns en substitució dels Consells d'Ancians, la pàtria potestat -només per als homes-, etc. Tampoc no van reconèixer el matrimoni tradicional ni el canvi de direcció entre els clans, les quals coses van obligar el bubí a acceptar esquemes patriarcal que van arribar a provocar seriosos problemes en el si de la seva ètnia. Finalment, en no coincidir amb els seus esquemes socials ni amb les seves estructures espirituals, n'acceptà una part com a merament polítiques, tot conservant, en la mesura del possible i gairebé de manera clandestina, els aspectes que consideraven pilars de la cultura bubí. El *garidjovo*, per exemple, segueix tenint el mateix valor i significat que ja tenia abans de la colonització.

Els naturals de l'illa de Bioko, acostumats a viure sols i plàcidament en el seu paradís, van veure com anaven essent envaïts per varis grups ètnics de procedència diferent en un període de temps curtíssim. A l'impacte de l'arribada de l'home blanc encara no superat, s'hi sumà la d'altres homes negres, la missió dels quals era, justament, la d'ajudar el colonitzador. Davant la negativa del rei Moka de permetre la utilització de l'illenc com a mà d'obra, els espanyols es van trobar en la necessitat d'importar mà d'obra, com havia succeït a Amèrica, del continent africà.

No és gens d'estranyar, doncs, que des d'un bon començament l'illenc sentís un profund menyspreu pels *vapotos*. Tampoc no és estrany que en alguns casos aquest menyspreu fos més accentuat cap a grups de negres que cap als blancs. El bubí va intuir aviat que la presència d'aquests homes negres aniria precisament en contra dels seus interessos. Se suposava que l'esclavitud havia estat abolida (Berlín, 1885; Espanya, 1887), per tant, es tractava de persones que no solament s'oferien voluntàriament a fi de desposseir els autòctons de les seves terres, sinó que, a més, trencaven la seva forma de vida. El bubí, que havia perdut la major part de les

seves terres en mans dels colonitzadors, no va estar disposat a permetre que també li envaïssin els seus llogarrets originaris, per la qual cosa no va donar facilitats als estrangers perquè s'hi instal·lessin. Aquests llogarrets, l'autòcton els va considerar l'únic reducte i s'hi refugià.

Els colonitzadors s'encarregaren després d'alimemar l'aversion del bubí cap als altres grups ètnics de la seva pròpia raça, tot fomentant constantment i porfídioses falses idees de superioritat racial, ajudant així al manteniment de distàncies absurdes que, en definitiva, augmentaven el desconeixement dels uns cap als altres i portaven l'illenc cap a una sobrevaloració de si mateix, la qual cosa el va conduir a ignorar els valors potencials d'alguns col·lectius. A la llarga aquest comportament va produir un efecte retroactiu per als bubis.

Ja sabem que les relacions entre els autòctons de Bioko i els immigrants, tant blancs com negres, van ser pobres, fins i tot en més d'una ocasió van ser violentes. Ens podríem preguntar: com eren les relacions entre els propis bubis? Es dona per descomptat que en temps llunyans no van ser fàcils. Sabem que es van produir rivalitats entre alguns caps i entre clans sencers, que, fins i tot, van conduir a la creació de pobles nous com a solució als conflictes. Però també ens consta que, un cop aclarides les posicions i dirimides les qüestions en litigi, les relacions de convivència pacífica entre els bubis es van basar en el respecte tant a la persona com a la propietat privada.

Irene Yambá, psicòloga, de l'Associació E'WAISO IPOLA, de la comunitat bubí.

ELS NDOWESOS

Una comunitat que no s'ha mantingut al marge

Es denominen *ndowé* o *ndowesos* els habitants del litoral continental equatoguineà que va des del Río Campo fins al Río Muni, incloent els habitants de les illes de Corisco i Elobey. Dintre de la gran família *ndowé* (*kombe*, *one*, *benga*, *bapuku*, *balengue*, *itemu*, etc.) s'inclouen també ètnies com la *batanga* del Camerun i la *miene* i la *utxogo* de Gabon. Pel que fa la seva ubicació actual, la llegenda conta que data d'entre els segles XIII i XIV. Alguns indicis assenyalen la zona d'Uganda com la regió originària dels *ndowesos*, concretament provinrien de l'anomenat Gran Lago (*etima ia ndjendji na majiji*), és a dir, el llac Victòria.

Les migracions dels *ndowesos* fins a la costa i la seva ubicació actual són envoltades de llegendes, la qual cosa fa difícil poder arribar a discernir la veritat.

En general l'*ndowé* és petulant, es considera el millor, encara que estigui vivint en la més absoluta de les misèries. Viu bàsicament de la pesca. No existeixen dades estadístiques més o menys precises sobre la quantitat d'*ndowesos* existent. Es parla que un 6% de la població guineana és *ndowesa*, el 10% de la qual, aproximadament uns 5.000 *ndowesos*, es troba a l'exili, repartida entre Gabon, Espanya, Nigèria, França i els EUA. En relació a la política, no es troba situat en cap zona concreta de l'espectre polític guineà. Tot i això, en els darrers anys s'està parlant del MAL (Moviment d'Autodeterminació del Litoral)

Als *ndowesos* o *playeros*, com se'ls anomenava en l'època colonial, no se'ls pot encabir en un àmbit polític determinat. Des dels anys que precedeixen la independència de Guinea fins a la seva consecució els *ndowesos* han militat com a activistes polítics en gairebé totes i cadascuna de les diferents opcions polítiques de caràcter nacionalista que han existit al nostre país. Aquesta circumstància evidencia un fet clar, això és, que l'*ndowé* com a tal no disposava, de la mateixa manera com la majoria dels polítics guineans d'aquesta primera generació, d'una ideologia etnonacionalista clara.

Pocs anys abans de la independència alguns guineans es van desmarcar de la idea de concebre i lluitar de forma conjunta per l'avui anomenada Guinea Equatorial entesa com a un tot i van optar per la independència separada de Río Muni, opció defensada per la Unió Bubi. La creació de la Unió Bubi va suposar una invitació i incitació a la creació de grups polítics de base ètnica. Aquest és el cas de la Unió Democràtica Fernandina, que aglutinava la minoria fernandina de Fernando Poo i la Unió *Ndowé*, formada per alguns membres de l'ètnia *ndowesa*. Tant el grup dels *fernandinos* com el dels *ndowesos* tenia una sigularitat: els membres d'aquestes dues opcions polítiques de tall ètnic havien militat o militaven en el MUNGE (Movimiento de Unión Nacional de Guinea Ecuatorial) i advocaven per una independència conjunta de Guinea Equatorial, postura a totes llums diametralment oposada a la de la Unió Bubi, defensora de la independència separada de Río Muni.

Des de la promulgació de l'anomenada Ley de Terrenos, del 4 de maig del 1948, mitjançant la qual s'expropiava els guineans de les terres cultivables a favor de les explotacions i finques europees, es va començar a percebre de forma clara i oberta la solidificació del sentiment nacionalista a l'aleshores Guinea espanyola. Amb aquesta polèmica llei qualsevol mascle –negre, per suposat– era obligat a participar en condicions de semiesclavitud a les obres públiques en general, en règim de treballs forçats o prestacions socials, durant els anys quaranta.

En el moment de la independència, tots els polítics *ndowesos*, des de les seves respectives opcions polítiques, defensaven una Guinea Equatorial unida; actualment, està emergint un sentiment nacionalista ètnic.

És sabut per tothom que a finals dels cinquanta, coincidint amb el naixement dels nacionalismes efectius a l'Àfrica, van començar a proliferar moviments polítics que reivindicaven el cessament del colonialisme i el camí cap a la independència. De tot aquest ordre de coses, els *ndowesos* no en van restar al marge.

Una de les primeres aportacions dels polítics *ndowesos* va ser engrossir la llista de compromissaris que viatjaren a Madrid a fi de negociar l'Estat d'Autonomia el setembre de 1963. Un any després que es concedís l'autonomia, al Consell de Govern, presidit pel catequista Bonifacio Ondó Edu, també hi va haver varis *ndowesos*.

Poc a poc va anar accedint a l'esfera política guineana una nova generació el màxim exponent de la qual va ser Agustín Eñeso, un dels dirigents del MUNGE. Allò seriós en aquest entrellat de possibilitats és que tots els polítics *ndowesos*, des de les seves respectives opcions polítiques, defensaven una Guinea unida, convertida en un Estat de dret i amb l'Estat de benestar a l'abast de tots els guineans, sense distinció de procedència geogràfica, raça, sexe, religió, adscripció política, etc.

Cal deixar clar que el que avui succeeix a Guinea és conseqüència dels problemes del 1979, originats per la immaduresa política del guineà potenciada per la *mà blanca* del colonitzador espanyol, recelós de veure perillar els seus interessos a Guinea Equatorial.

Tornant a la qüestió dels *ndowesos*, cal dir que poc a poc es van anar incorporant a l'esfera política guineana noms com els de Pastor Bote, dirigent del Grup *Ndowé*, Andrés Ikuga, Saturnino Ibongo, Juan Rou i Felipe Ndoli. Tot ells, des de la seva opció política, eren partidaris de la convivència pacífica dels guineans.

L'any 1979, després de quatre mesos de vida pacífica, s'inicia la repressió,

fins avui. Primer amb Macías i després amb Teodoro Obiang, els Governos d'aquests dos *estadistes* es caracteritzen per l'abús de poder, caos d'Estat i violació sistemàtica dels Drets Humans. Amb el primer van desaparèixer els pares de la nació, els autèntics forjadors de l'Estat guineà. En aquesta campanya d'eliminar els caps pensants del país Macías va manar assassinar gairebé tots els polítics ndowesos, com ara Agustín Eñeso i Saturnino Ibongo entre d'altres.

No es pot parlar des d'un punt de vista polític dels ndowesos com a un conjunt. N'hi ha que han estat en contra de la dictadura de Macías i n'hi ha que hi han col·laborat fins a les darreres conseqüències. També passa el mateix amb el règim del general Teodoro Obiang. Hi ha ndowesos que no veuen amb bons ulls la situació actual de Guinea i d'altres que disfruten del caos que regna al país. A fi d'il·lustrar aquesta afirmació hi ha l'exemple de la presència en l'aparell del PDGE (Partido Democrático de Guinea Ecuatorial) d'activistes *pedegistes* com el mestre i pintor Esteban Bualo Bokamba, el mestre Inocencio Lawson Upolo, l'advocat i també mestre Antonio Pascual Oko Ebobo, l'economista Felipe Hines-trosa Ikaka, que ha estat varies vegades ministre d'Economia, Basilio Cañadas, Cristina Dyombe i un llarg etcètera d'altres *llumeneres pedegistes*.

Actualment està emergint un sentiment nacionalista ètnic davant la discriminació tribal que es viu a Guinea, on l'ètnia majoritària, sobretot si és de Mongomo, porta la veu cantant i actua per damunt la llei. I això és així fins al punt que es parla de l'autoanomenat MAL (Movimiento de Autodeterminación del Litoral), que reivindica l'autodeterminació del litoral continental de Guinea Equatorial, feu dels ndowesos, per fer valer així els seus drets, inexistents avui en dia.

Els ndowesos van aportar com d'altres guineans el seu gra d'arena a la consecució de les llibertats a Guinea, unes llibertats que van romandre en l'intent inicial. Algun dia, en un futur no gaire llunyà, la República de Guinea Equatorial serà aquella que anhelaren i per la qual lluitaren il·lustres ndowesos, una llarga llista de noms de persones que d'una manera o altra van fer quelcom a favor del benestar guineà.

Domingo Benge, periodista de la comunitat ndowesa, associació Rombhé.

ELS ANNOBONESOS

Els pobladors d'una illa petita i llunyana

L'illa d'Annobon és a l'hemisferi sud, a un grau de l'Equador. Té orientació

Amb l'inici del comerç de negres, els segles XVI i XVII, Annobon es va convertir en un enllaç clau; de manera que un cert *negrer* portuguès hi va portar ciutadans d'Angola i São Tomé, que formaren el nucli principal i original de la capital, Palea.

nord-sud, amb una longitud de sis quilòmetres i una amplada de tres. La seva superfície és de 17 km². Palea n'és la població principal. El nombre d'habitants és d'aproximadament 2.000, els quals parlen l'annobonès, tot i que es coneix l'espanyol, la llengua oficial.

La proximitat amb l'equador en determina el clima. La temperatura mitjana anual és de 26,1 graus. L'illa té una pluviositat menor que la resta de Guinea Equatorial: 1.196,1 mm de mitjana. El llac Mazofin divideix en dues parts l'illa, la qual cosa fa que hi hagi formacions vegetals diferents. La zona nord presenta un paisatge semiàrid durant l'estació seca, mentre que durant les pluges es cobreix de formacions herbàcies de gramínies denses i altes. El sud, obert a la humitat del monzón i protegit dels vents secs del nord, és el domini del bosc tropical.

Pel que fa al relleu interior, Annobon té tres accidents geogràfics a destacar: la caldera ocupada pel llac Mazofin, el cràter del sud de l'illa i el corredor en direcció Nord-Est/Sud-Oest. El Pico de Fuego o Pico Lago, amb 598 metres, i els monts de Santa Mina, amb 613 metres, són les elevacions més altes. Quant al relleu constaner, l'illa té costes amb penya-segats alts, d'origen volcànic, que en poques ocasions s'obren formant platges petites. Les reduïdes dimensions d'Annobon gairebé no permeten l'existència de corrents fluvials de certa importància. L'element hidrogràfic més interessant és el llac A'Pot o Mazofin, que ocupa un cràter volcànic de 100 metres de diàmetre.

La Història, sempre políticament incorrecta, diu que l'illa d'Annobon va ser descoberta per dos mariners portuguesos, Escobar i Santarem, el dia 1 de gener del 1472. Aquesta cir-

cumstància, aquest atzar, motivat sens dubte per l'enorme necessitat d'apropiar-se de tota la superfície de terra possible del continent africà, per a posteriorment posar-la sota la mà del rei de Portugal, va ser la culpable que Escobar i Santarem es congratulessin de començar l'any tan bé i van batejar l'illa sotjada de poc amb el nom d'Annobon.

Diu que era deshabitada, que s'hi podia fer bona aiguada, que era molt ben proveïda de fusta i que hi habitaven cents i cents d'aus que no manifestaven ni por ni hostilitat cap a l'home. Un cop passada la primer impressió, i amb el començament del comerç de negres els segles XVI i XVII, Annobon es va convertir en un enllaç clau, juntament amb São Tomé i Príncipe, de manera que un cert *negrer* portuguès espavilat la va comprar al rei de Portugal i hi va portar ciutadans d'Angola i São Tomé que formaren el nucli principal i original de la capital, Palea.

Aïllada del continent, amb contactes esporàdics, la barreja d'angolès, saotomè, anglès i portuguès va donar origen a un idioma nou, la *fa d'Ambo*, és a dir la parla d'Annobon. Aquesta paraula va anar evolucionant fins a convertir-se en *Ambo*. Amb l'idioma nou va néixer també una forma peculiar de sobreviure, de cara al mar, amb un singular sistema de govern rotatori, democràtic, amb seu a Viyil, la casa de tots, on s'encarilava l'interès general, es dictaven bans i s'estigmatitzava les bruixes.

Incapaç de prescindir de Déu, a pesar de ser un país amant del Diable, els annobonesos poc a poc van anar creant una religió pròpia que sofria correccions importants cada vegada que algun clergue de São Tomé aconseguia arribar a l'illa, però com que això ocorria molt de tant en tant, els encarregats de vetllar pel bon ordre religiós a l'illa en absència dels titulars, els sagristans, van anar acumulant un poder increïble.

Tot aquest món va desaparèixer amb l'acord del Pardo, del segle XVIII, quan el regne de Portugal va cedir al d'Espanya les illes de Fernando Poo i Annobon. Des de feia segles es temia i s'esperava l'arribada dels espanyols. Com? Molt senzill: *les name fa cu lim*, és a dir, les endivinaires i les somniadores, ho havien previst amb segles d'anticipació tot espinçant vestimentes, amb planys i plors i amb poemes. De tal manera que quan van desembarcar a l'illa els primers sacerdots jesuïtes, els annobonesos ja sabien què els esperava a continuació: el major bombardeig que cap raça humana no hagi sofert mai a fi d'aprendre de memòria absoltes, obituàries, brandons, jaculatòries, rosaris i catecismes.

Francisco Zamora, periodista i escriptor, de la comunitat annobonesa